

Т.13. Лексикографія. Сучасні лексикографічні джерела: словники, довідкова література (у числі на електронних носіях). Інформативна й нормативна функції їх. Основні типи словників. Довідкові медіа ресурси. Утвердження лексичної норми в словниках української мови (повторення й узагальнення).

Інструкція до виконання практичної роботи

Опрацювати теоретичний матеріал § 1-2 (Авраменко О. Українська мова (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти / Олександр Авраменко. – К. : Грамота, 2018. – 208 с.)

1. Випишіть слова й словосполучення, відомості про які треба з'ясувати за відповідними типами словників.

Статей, кадети фіміам, піца, випадок, Літературний музей В. І. Даля, закаблуки, читання, вилиці, сиплеш, авіаційна метеорологія, нести хрест, зашарітися, ваги, Кінбурнська коса, презирство, вантажівка, хобі, субтильний, плай, пасти задніх, витрата, очіпок, Буцький каньйон, притча во язицех, довгожданий, Бодуен де Куртене, віднести, бути на сьомому небі, річка Конка, пів'яблука, блават, фаховий, дамоклів меч, битий жак, донька, екологія ландшафту. «Енциклопедія сучасної України»:

«Великий тлумачний словник сучасної української мови» (за ред. В. Т. Бусела):

«Словник наголосів» (М. І. Погрібний):

«Фразеологічний словник української мови» (В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко): ...

«Український орфографічний словник» (за ред. В. М. Русанівського):

2. Випишіть слова й сполучення слів у дві колонки: 1) значення яких можна з'ясувати за лінгвістичним словником; 2) значення яких можна з'ясувати за енциклопедичним словником.

Але, сміятися на кутні, Ньютон, кмітливий, абияк, Одеса, натиснутий, інший, військова геологія, абразивні матеріали, ятрити.

3. Прочитайте текст і виконайте завдання.

«Ядерна» лексика

Перелік Сводеша (англ. Swadesh list) – винахід американського мовознавця Моріса Сводеша. Це перелік базових слів певної мови, який відсортовано за зменшенням їхньої «базовості». Мінімальний набір найважливішої («ядерної») лексики міститься в списку Сводеша зі 100 слів; використовують також списки з 200 і 207 слів. Уважається, що слів із цього списку достатньо, щоб висловити прості думки: описати звичайні дії, якості, поведінку та ін. Отже, збираючись до якоїсь країни, вивчіть хоча б першу сотню слів зі списку Сводеша – і вона допоможе вам у найпростіших ситуаціях. Спробуйте!

Список Сводеша

Я, ми, ти, він, ви, вони, цей, той, тут, там, хто, що, де, коли, як, не, увесь, багато, кілька, мало, інший, один, два, три, чотири, п'ять, великий, довгий,

широкий, товстий, важкий, маленький, короткий, вузький, тонкий, жінка, чоловік, людина, дитина, дружина, чоловік (зі знач. одружений), мати, батько, тварина, риба, птах, собака, воша, гадюка, черв'як, дерево, ліс, палиця, фрукт, насіння, листок, корінь, кора, квітка, трава, мотузка, шкіра, м'ясо, кров, кістка, жир, яйце, ріг, хвіст, перо, волосся, голова, вухо, око, ніс, рот, зуб, язик, ніготь, стопа, нога, коліно, долоня, рука, крило, живіт, нутроші, шия, спина, груди, серце, печінка, пити, їсти, кусати, смоктати, плювати, блювати, дути, дихати (За матеріалами Вікіпедії).

А. Прокоментуйте мінімальний набір найважливішої лексики. Чому її названо «ядерною»?

Б. опишіть кількома реченнями один з епізодів учорашнього дня, використавши лише слова зі списку сводеша, а також службові слова (прийменники, сполучники, частки).

4. Випишіть слова й словосполучення, відомості про які треба з'ясувати за відповідними типами словників, як у вправі 2 (с. 11).

Довезти, увічливий, мріти, Жижавський заказник, дати гарбуза, фільварок, деградація ландшафту, дивитися вовком, борешся, чорнозем, проїзний, калабаня, скорчити Лазаря, нежданий, літепло, прокрустове ложе, квартал, магнієві добрива, периферійний, горжетка, каталог, Азовське море, чарівний.

5. Виконайте тестові завдання с. 11-12

14. КОНТРОЛЬНА РОБОТА. Робота над темами, визначеними викладачем.

Завдання

1. Прочитайте тексти й виконайте завдання.

А хура й досі там, а віз і нині там

Журналісти часто послуговуються висловом з байки І. Крилова *а віз і нині там* (коли хочуть емоційно висловитися про те, що якимось ділом не йде). Нічого поганого в тому, звичайно, немає, треба збагачувати палітру виразових засобів. Прикро лише те, що майже ніхто не згадує українського вислову з байки Л. Глібова *а хура й досі там*. Можливо, бояться рідковживаного тепер слова *хура* (великий віз або сани для перевезення вантажів і людей). Але ж незнання якогось слова не є підставою для ігнорування цілого фразеологізму.

Впадати (а не кидатися) в око (очі, вічі)

«Перше, що кинулось у вічі, коли ми зайшли до музею, була цілковита занедбаність його приміщень», — читаємо в одній із газет. *Кидатись у вічі* в українській мові (на відміну від рос. *бросаться в глаза*) не є фразеологічним зворотом, тобто не має цілісного значення, а сприймається буквально: хтось кинувся комусь у вічі й, можливо, видряпав їх. Поняття «привертати увагу»

відтворюється фразеологізмом *впадати в око* (в очі, вічі): «Вутанька Гуслиста з першого дня *впала* юнакові в око» (О. Гончар). Тож у наведеному уривку тексту потрібно було написати: «Перше, що *впало в око*, коли ми зайшли до музею...»

Грати роль і відігравати роль

Вислів *грати роль* доречний у застосуванні до акторів або до людей, які видають себе за когось. У переносному значенні використовуємо словосполучення *відігравати роль*. Синтаксично незграбне речення з газетного тексту «Сам собою цей факт *зіграє немаловажну* (калька російського слова!) роль для припинення міжрелігійних конфліктів» треба відредагувати так: «Цей факт *відіграє неабияку роль* у припиненні міжконфесійних конфліктів». Пор.: «Того вечора я *грала* зовсім *іншу роль*» (Леся Українка); «Педагогічна діяльність Софії Русової *відіграла велику роль* у розвитку українського шкільництва» (газ.) (За О. Пономаревим).

А. складіть текст рекомендаційного характеру на тему «Як уникати конфліктів з друзями», використавши фразеологізми, про які ви дізналися з досліджень О. Пономарева.

Т. 15. Морфологічна помилка. Іменник. Рід іменників (складні випадки узгодження роду іменників типу *кір, дріб, біль, нежить, пил, степ, ступінь, путь* та ін. з іншими частинами мови). Паралельні родові форми іменника (*зал – зала, птах – птаха, плацкарт – плацкарта* тощо). Іменники чоловічого та жіночого роду, що означають назви людей за діяльністю (*поет – поетеса, поетка; директор – директорка, робітник – робітниця* та ін.). Іменники спільного і подвійного роду.

Інструкція до виконання практичної роботи

Опрацювати теоретичний матеріал § 48-49 (Авраменко О. Українська мова (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти / Олександр Авраменко. – К. : Грамота, 2018. – 208 с.)

1. Знайдіть і прокоментуйте допущені морфологічні помилки.

Зустрілися біля будинка, зворотній зв'язок, давайте поїдемо, сильна нежить, руде шимпанзе, найменш спокійніший, стукати по вікнам, біжуть, знахідного відмінку, семиста учнів, п'ять кілограм, фольклорних фестивалей, хотять, сім гривнів, у кіні, нашого ліцея.

2. Відредагуйте й запишіть речення. Підкресліть у них граматичні основи.

1. Давайте підемо в гості до Юрка Коваленко. 2. Сніжана, давно вже немає автобусу? 3. Для приготування штруделя потрібно до восьмиста грам сира. 4. Сіреньке поні на зворотньому шляху заплуталося в чагарнику. 5. По вулицям розвісили гірлянди – тепер наше місто ще більш красивіше. 6. Харчування –

природня потреба людини. 7. Що може бути смачніше морозива? 8. Їхні очі все бачуть, але вірити мені все одно не хочять. 9. Далекий путь нам треба подолати, щоб дістатися до Ужгороду.

3. Відредагуйте й запишіть речення. Підкресліть у них граматичні основи.

1. Ми проїхали біля кількох готелей Форосу й переконалися, що сезон ще не розпочався. 2. У Львові мешкає близько восьмиста тисяч чоловіків. 3. До Херсону ми дісталися автостопом, цей путь ми подолали доволі швидко. 4. Дорожний знак показує, що нам треба повернути на вулицю Івана Карпенко-Карого. 5. У центрі Києва почали будувати споруди вищі дзвіниці Києво-Печерської лаври. 6. Найвищий хмарочос світу сягає восьмиста двадцяти шести метра. 7. Будь-яка сип має неприродній вигляд. 8. В авті їхати більш комфортніше, ніж в автобусі. 9. Хронічну нежить дуже складно вилічити.

4. Запишіть іменники у формі орудного відмінка однини.

Кір, сип, путь, тюль, біль, продаж, бандероль, фенхель, фланель, папороть, степ, обитель, дріб, ступінь, бязь, степінь, жовч, Сибір, каніфоль, гуаш, собака, розкіш, шампунь, ретуш, ярмарок, нехворощ, антресоль.

5. Випишіть іменники в три колонки: 1) ч. р.; 2) ж. р.; 3) с. р.

Кольрабі, живопис, аташе, івасі, Кіото, авто, каченя, Абу-Дабі, вермішель, кір, драже, істинність, устаткування, Овідіополь.